

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

к.е.н., доцента, доцента кафедри фінансового аналізу та аудиту
Державного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна

БЕЗВЕРХОГО КОСТЯНТИНА ВІКТОРОВИЧА

на дисертаційну роботу аспірантки кафедри обліку і оподаткування
Чжан Ян (Zhang Yang) на тему: «Еволюція практик корпоративної
соціальної відповідальності в Китаї: стратегічний вплив, врядування та
звітність» («Evolution of Corporate Social Responsibility Practices in China:
Strategic Influences, Governance, and Reporting»), поданої на здобуття ступеня
доктора філософії
з галузі знань 07 - управління та адміністрування
за спеціальністю 073 - «Менеджмент»

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

У сучасному бізнес-середовищі корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) відіграє ключову роль у формуванні стійких і конкурентоспроможних компаній. Глобальні тенденції, такі як зростаючі вимоги до ESG-звітності, посилення регуляторного контролю та збільшення уваги до сталого розвитку, створюють нові виклики для підприємств. У цих умовах компанії мають не лише декларувати відповідальність, а й інтегрувати її у свої фінансові та управлінські процеси.

Дослідження підтверджують, що фінансові аспекти КСВ, зокрема податкова політика, інвестиції у сталість, контроль за екологічним впливом і соціальні ініціативи, мають безпосередній вплив на фінансову ефективність компаній. Водночас, корпоративний облік і фінанси визначають, як ці аспекти відображаються у фінансовій та нефінансовій звітності, що є критично важливим для інвесторів, регуляторів і суспільства. Адекватне відображення цих процесів у звітності забезпечує прозорість компанії, що впливає на її фінансову стійкість та ринкову вартість.

Окрім фінансових чинників, важливим елементом ефективного впровадження КСВ є організаційно-управлінські механізми. Управлінські практики, які включають стратегічне планування, внутрішній контроль, аудит КСВ-звітності та корпоративне управління, формують основу для успішної реалізації соціальних та екологічних ініціатив. Значну роль відіграє також

зовнішній аудит та участь провідних консалтингових компаній (зокрема «Великої четвірки»), які підвищують рівень довіри до нефінансової звітності.

Дисертаційна робота Чжан Ян «Еволюція практик корпоративної соціальної відповідальності в Китаї: стратегічний вплив, врядування та звітність» є актуальною, оскільки вона аналізує, як поєднання фінансових механізмів, корпоративного управління та звітності формує ефективну систему КСВ у Китаї. Особливий акцент зроблено на механізмах інтеграції соціальної відповідальності у стратегічне управління, що є важливим не лише для китайських компаній, а й для світового бізнес-середовища.

Актуальність теми підтверджується її включенням до плану науково-дослідних робіт кафедри обліку та оподаткування Сумського національного аграрного університету за темами:

- «Розвиток корпоративної звітності зі сталого розвитку / ESG-звітності та інфраструктури її обслуговування» (0121U100105);
- «Розвиток корпоративного управління та корпоративних відносин на засадах сталого розвитку» (0121U100113).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність.

Структура дисертаційної роботи Чжан Ян є логічною, послідовною та системною, кожен розділ супроводжується чітко сформульованими висновками. Дослідження ґрунтується на ретельному аналізі широкого кола наукових джерел, що відображають сучасний рівень розвитку світової наукової думки в галузі корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), корпоративного управління та стратегії сталого розвитку.

Дисертантка вдало застосувала комплексний методологічний підхід, що поєднує якісні та кількісні методи аналізу. Використання діалектичного методу, методів теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу, економіко-математичного моделювання, регресійного аналізу, аналізу кореляційних зв'язків дозволило дослідити взаємозв'язок між корпоративним управлінням, політичними зв'язками та рівнем відповідальності компаній у китайському корпоративному середовищі.

Авторка показала, що наявність політичних зв'язків може суттєво впливати на практики КСВ у Китаї. Зокрема, встановлено, що матеріальні політичні зв'язки сприяють підвищенню рівня відповідності нормативним стандартам, тоді як символічні зв'язки мають більшою мірою репутаційний характер, що може призводити до вибіркового підходу до КСВ. Таке розмежування є важливим для розуміння корпоративної поведінки у специфічних соціально-політичних умовах Китаю.

Особливої уваги заслуговує дослідження взаємозв'язку між якістю звітності з КСВ та вартістю боргового фінансування. Встановлено, що високий рівень КСВ сприяє зниженню вартості позикового капіталу завдяки підвищенню рівня довіри з боку кредиторів. Водночас дисертантка доводить, що фінансова експертиза керівників може відігравати двозначну роль у цьому процесі: з одного боку, вона сприяє покращенню звітності, з іншого – може провокувати агресивніші фінансові стратегії, що збільшує ризики для інвесторів.

Робота також розширює розуміння ролі корпоративного управління у забезпеченні узгодженості між задекларованими та фактичними практиками КСВ. Аналіз показав, що незалежність ради директорів і її різноманітність позитивно впливають на рівень відповідальності компаній, тоді як концентрація влади у руках генерального директора може створювати загрози відхилення від заявлених стандартів КСВ.

Дисертаційна робота Чжан Ян є актуальним та новаторським дослідженням, що робить вагомий внесок у розвиток наукового дискурсу з питань корпоративної соціальної відповідальності. Отримані результати мають як теоретичну, так і практичну цінність, можуть бути використані для подальших досліджень у сфері корпоративного управління та розробки ефективних стратегій сталого розвитку компаній.

Структура та основні наукові результати дисертації.

Структура дисертаційного дослідження є логічною, послідовною та добре аргументованою. У роботі досліджено та систематизовано теоретичні підходи, понятійно-категоріальний апарат і методологічний інструментарій, що пояснюють особливості корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) у

Китаї та її взаємозв'язок з політичними, управлінськими та фінансовими аспектами корпоративного управління.

Перший розділ (стор. 25-111) присвячено аналізу основних концепцій та еволюції практик КСВ у Китаї в контексті політичних, економічних та соціокультурних трансформацій. Розглянуто стратегічні підходи до КСВ, відмінності між західними та китайськими моделями КСВ, а також вплив державної політики на формування практик корпоративної відповідальності. Дисертант детально аналізує, як КСВ інтегрується у корпоративне управління, розкриваючи концепції зацікавлених сторін, агентську теорію та механізми сигналізації. Проведено глибокий літературний огляд, що дозволяє побачити тенденції розвитку КСВ у різних бізнес-моделях.

Другий розділ (стор. 112-165) присвячено емпіричному аналізу зв'язку між якістю КСВ, корпоративним управлінням та фінансовими показниками китайських компаній. Досліджується вплив характеристик ради директорів (її незалежності, гендерного складу, розміру) на ефективність управління КСВ. Проаналізовано роль подвійної посади CEO та її вплив на розбіжність між заявленими цілями КСВ і реальними практиками компаній. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між КСВ та вартістю боргового капіталу, що дозволяє зробити висновки щодо стратегічного значення КСВ для фінансової стійкості компаній.

Третій розділ (стор. 166-242) пропонує стратегічні рекомендації щодо вдосконалення корпоративної соціальної відповідальності в Китаї з урахуванням політичних, управлінських та ринкових реалій. Особлива увага приділена інтеграції принципів ESG у корпоративні стратегії та впровадженню комплексного підходу до регулювання КСВ. Окремий підрозділ присвячено порівнянню КСВ та ESG, аналізу міжнародних стандартів та їхньому впровадженню у китайському бізнес-середовищі. Дисертант пропонує механізми посилення прозорості корпоративного звітування та рекомендації щодо політики уряду в сфері КСВ.

Дисертаційна робота Чжан Ян охоплює комплексний дослідницький підхід до проблеми КСВ та складається з таких частин: вступу, основного змісту (трьох розділів), висновків, списку використаних джерел (249 позицій) та додатків.

Загальний обсяг основного тексту становить 245 сторінок, містить 48 таблиць та 11 рисунків. Дисертація вирізняється структурованістю, ретельним аналізом емпіричних даних і високим рівнем наукової аргументації. Висновки роботи логічні, добре узгоджені з емпіричними результатами, містять цінні рекомендації для китайських компаній та урядових організацій.

За змістом, структурою та оформлення дисертація повністю відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Мовою написання дисертації є англійська мова, згідно зі ст. 22 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Можна зробити висновок, що дисертація є завершеною науковою працею з логічно пов'язаною, змістовно цілісною композицією, науковим стилістичним наповненням та авторським баченням вирішення поставленого наукового завдання.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації.

Дисертаційне дослідження Чжан Ян присвячене комплексному аналізу еволюції практик корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) у Китаї з урахуванням стратегічного впливу, корпоративного управління та звітності. Наукова новизна отриманих результатів полягає у систематизації та поглибленні теоретико-методологічних та науково-практичних аспектів впливу політичних зв'язків, структур управління та механізмів фінансування на КСВ китайських компаній. У дослідженні запропоновано новий підхід до оцінки узгодженості КСВ-стратегій із державними пріоритетами, ринковими стандартами та міжнародними вимогами ESG-звітності.

Основні наукові результати дослідження:

1. Представлено інтеграційну багатовимірну модель розвитку КСВ у Китаї, яка поєднує нормативно-комплаєнсу, стейкхолдер-центричну, стратегічну та соціокультурну складові. Виявлено, що специфічна китайська модель КСВ формується під впливом національних політичних пріоритетів, культури довіри, соціальної гармонії та економічної стабільності.

2. Визначено два типи політичних зв'язків у контексті КСВ – матеріальні (пов'язані з державним регулюванням та фінансовою підтримкою)

та символічні (що виконують репутаційну функцію). Виявлено, що матеріальні політичні зв'язки сприяють відповідності КСВ нормативним вимогам, тоді як символічні політичні зв'язки частіше використовуються для зовнішнього позиціонування компаній без реальних змін у їх соціально відповідальній діяльності.

3. Запропоновано концепцію розриву між декларативною та реальною КСВ (CSR decoupling) у контексті китайських підприємств. Виявлено, що на цей розрив значно впливають незалежність ради директорів, її різноманітність, розмір, дуальність CEO та наявність спеціалізованих комітетів, що дозволяє оцінювати ступінь реальної імплементації КСВ-стратегій.

4. Запропоновано розширену концепцію взаємозв'язку якості КСВ та вартості боргового капіталу. Доведено, що якісна нефінансова звітність з КСВ сприяє зниженню ризиків для кредиторів і вартості залучення капіталу. Водночас, фінансова експертиза CEO може збільшувати витрати на позиковий капітал через агресивні фінансові стратегії.

5. Поглиблено дослідження впливу гендерної різноманітності ради директорів на ефективність внутрішнього контролю в китайських компаніях із високим рівнем КСВ. Виявлено, що, всупереч поширеним очікуванням, наявність жінок у раді директорів не завжди покращує якість внутрішнього контролю, що пояснюється специфічними культурними та інституційними особливостями Китаю.

6. Дістала подальшого розвитку концепція КСВ як багатовимірної структури, що включає регуляторний, стейкхолдерський, стратегічний та соціокультурний виміри. Це дозволяє розглядати КСВ не лише як інструмент нормативної відповідності, а й як інтегровану бізнес-стратегію, що поєднує довгострокову вартість для компаній, суспільства та держави.

7. Досліджено механізм формування комплаєнс-орієнтованої та стратегічної КСВ у китайських компаніях, виявлено основні чинники, що визначають рівень залученості до соціальної відповідальності, та запропоновано підходи до їх посилення.

Таким чином, результати дослідження Чжан Ян не лише розширюють теоретичне розуміння еволюції КСВ у Китаї, а й формують практичні

рекомендації для державних регуляторів, корпорацій та міжнародних організацій щодо інтеграції КСВ у корпоративні стратегії з урахуванням національних особливостей.

Практична цінність результатів дослідження.

Отримані в ході цього наукового дослідження результати мають значну науково-практичну цінність, оскільки вони вирішують актуальну проблему розвитку корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) у Китаї з урахуванням стратегічних впливів, механізмів корпоративного управління та звітності. Дисертація розкриває взаємозв'язок між політичними зв'язками, структурою корпоративного управління та фінансовими показниками компаній, що є критично важливим для формування ефективних моделей сталого розвитку.

Значущість роботи полягає у розробці концептуальної моделі КСВ, що дозволяє оцінити вплив політичних, фінансових та управлінських факторів на відповідність корпоративних практик міжнародним стандартам соціальної відповідальності. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання для вдосконалення політики корпоративного управління, що сприятиме більшій прозорості, зниженню вартості боргового капіталу та підвищенню рівня довіри інвесторів.

Запропоновані у дослідженні стратегії інтеграції КСВ у китайські компанії можуть бути використані як практичний інструмент для формування корпоративних звітів, адаптації до міжнародних ESG-стандартів та розробки програм соціального впливу. Особливо цінними є висновки щодо впливу гендерного складу ради директорів на внутрішній контроль у компаніях із високими стандартами КСВ, що може бути корисним для розробки рекомендацій щодо гендерної рівності у корпоративному секторі.

Окрім того, результати дисертації мають регуляторне значення, оскільки можуть бути враховані державними органами при оновленні вимог до корпоративної звітності та розробці нових стандартів корпоративного управління в Китаї. Практичні рекомендації дослідження можуть бути використані не тільки в академічному середовищі, а й на рівні бізнес-політики,

що забезпечить стале зростання та ефективну взаємодію між компаніями, інвесторами та регуляторами.

Таким чином, дослідження Чжан Ян робить вагомий внесок у розвиток ефективних стратегій корпоративного управління та розширення наукового дискурсу щодо КСВ, сприяючи підвищенню соціальної відповідальності бізнесу та його відповідності глобальним викликам сталого розвитку.

Аналіз публікацій автора за темою дисертаційного дослідження.

Основні результати дослідження були представлені у десяти наукових публікаціях, що відображають широту та глибину наукового пошуку здобувача. Зокрема, три статті опубліковано у міжнародних рецензованих журналах, дві з яких індексовані у базі Scopus, а одна також включена до Web of Science, що підтверджує високу наукову значущість роботи у міжнародному академічному просторі.

Крім того, автор опублікував чотири статті у фахових наукових журналах України, що підкреслює внесок у національний науковий дискурс у сферах корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), корпоративного управління та сталого бізнесу.

Також результати дослідження були представлені на трьох міжнародних науково-практичних конференціях, що дало можливість отримати експертну оцінку та критичний зворотний зв'язок від фахівців у відповідній галузі. Таке стратегічне розповсюдження наукових здобутків сприяє посиленню академічної дискусії щодо розвитку КСВ у контексті корпоративного управління, як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Цей спектр наукових публікацій засвідчує вагомий внесок у дослідження КСВ, демонструючи поєднання теоретичних напрацювань із прикладним аналізом. Представлені результати сприяють подальшому розвитку науки та можуть бути використані у наукових дослідженнях і практичній діяльності з удосконалення корпоративного управління та соціально відповідального бізнесу.

Дискусійні положення та зауваження до роботи.

Позитивно оцінюючи роботу в цілому, слід зазначити, що вона має окремі недоліки та дискусійні положення.

1. **Структурна узгодженість теоретичних підходів.** У першому розділі (стор. 12-20) дослідження представлено кілька різних концептуальних підходів до корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), включаючи compliance-oriented, stakeholder-centered, strategic та culturally-embedded підходи. Однак їх взаємозв'язок не завжди розкритий достатньо чітко, що ускладнює розуміння узгодженості цих моделей у контексті Китаю. Було б доцільно сформувану інтегровану схему, яка б відображала їхню взаємодію у визначених інституційних умовах.

2. **Часовий горизонт дослідження.** У другому розділі (стор. 76-119) спостерігається певна неузгодженість у часових межах аналізованих даних. У деяких випадках дослідження закінчується 2019 роком, у деяких – 2021 роком, що може впливати на релевантність висновків. Для підвищення точності висновків доцільно було б узгодити часовий діапазон аналізу або пояснити причини таких розбіжностей.

3. **Обґрунтування впливу політичних зв'язків на КСВ.** У підрозділі про політичні зв'язки та КСВ (стор. 66-79) наведено розподіл на матеріальні та символічні зв'язки, однак недостатньо розкрито механізм впливу кожного з них на рівень соціальної відповідальності компаній. Було б корисно представити більш детальне емпіричне обґрунтування або приклади, що підтверджують цю диференціацію.

4. **Практичні рекомендації та їх реалізація.** У третьому розділі (стор. 120-205) запропоновано механізм впровадження КСВ-стратегії в китайських компаніях, однак не повністю розкрито, які саме компанії (державні чи приватні) є основними об'єктами для впровадження цих рекомендацій. Було б корисно чіткіше окреслити, як державні й приватні компанії можуть по-різному адаптувати ці стратегії.

5. **Оцінка впливу КСВ на фінансові результати.** Дисертація містить аналіз впливу КСВ на витрати капіталу (стор. 112-133), однак не повністю розкрито потенційні механізми передачі ефекту. Додатковий опис через

прикладі з китайської практики міг би зробити цей висновок більш переконливим.

Зауваження не є принциповими та не впливають на загальне позитивне сприйняття дисертаційної роботи. Дослідження має значну наукову цінність, а його висновки можуть бути використані для подальших досліджень у сфері КСВ та корпоративного управління.

Загальний висновок.

Тема дисертації є актуальною, її структура ретельно продумана, а матеріал подано логічно та послідовно. Отримані результати комплексно вирішують важливу наукову проблему. Дисертація написана англійською мовою та оформлена відповідно до чинних норм, вимог і правил, встановлених Міністерством освіти і науки України.

Зміст дисертаційної роботи відповідає темі дослідження та спеціальності 073 - менеджмент (галузь знань 07 - управління та адміністрування).

Дисертаційна робота Чжан Ян (Zhang Yang) на тему «Еволюція практик корпоративної соціальної відповідальності в Китаї: стратегічний вплив, врядування та звітність» написана у відповідності до чинних вимог, містить теоретичні, методичні та практичні розробки, які свідчать про те, що отримані автором нові науково обґрунтовані результати вирішують актуальну наукову проблему.

Аналіз дисертаційної роботи свідчить, що поставлена у дослідженні мета досягнута, а основні завдання успішно вирішені. Отримані автором результати мають теоретичне, методичне та прикладне значення і можуть використані в освітній та науковій діяльності.

Таким чином дисертаційна робота «Еволюція практик корпоративної соціальної відповідальності в Китаї: стратегічний вплив, врядування та звітність» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанові Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка – Чжан Ян (Zhang Yang) заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 - менеджмент (галузь знань 07 - управління та адміністрування).

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри
фінансового аналізу та аудиту
Державного торговельно-
економічного університету, м.
Київ, Україна

Костянтин БЕЗВЕРХИЙ

Заб
Підпис К. Безверхово засвідчую
Начальник відділу кадрів
Н. Шевченко